

ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ

УДК 631.1:338.438

І.А. Крюкова

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено питання генезису, сутності, складу та особливостей формування організаційно-економічного механізму державної підтримки інноваційного розвитку агропромислових формувань. Визначено концептуальні основи забезпечення державного регулювання молокопереробної галузі, проведено ретроспективний аналіз вітчизняної практики державного регулювання АПК. Обґрунтовано основні напрями удосконалення існуючого механізму підтримки молокопродуктового комплексу.

Постановка проблеми. Концептуальні положення вступу України до Світової організації торгівлі, посилення інтеграційних зв'язків та світовому ринку вимагають від вітчизняного АПК виконання взятих на себе зобов'язань відносно забезпечення доступу на внутрішній ринок сільськогосподарської продукції та продовольства, обмеження обсягів державної підтримки агропромислового виробництва, реалізації системи санітарно і фітосанітарних заходів, посилення конкурентних засад розвитку ринкових відносин. Дотримання взятих на себе зобов'язань в умовах зростаючого конкурентного тиску можливо лише за рахунок переходу на кардинально нові доміанти розвитку вітчизняного АПК – впровадження у виробництво інноваційної моделі розвитку. В сучасних умовах господарювання інновації залишаються практично єдиним інструментом конкурентної боротьби на ринку, джерелом зростання результативності виробництва та покращення суспільного добробуту населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових підходів і публікацій, присвячених темі інноваційного розвитку агропромислових формувань, показав, що теоретичним та прикладним аспектам розробки і впровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняного АПК приділялась значна увага з боку іноземних та зарубіжних вчених-економістів. Актуалізація питань інноваційного розвитку підтверджується значною кількістю праць відомих вчених, серед яких слід виділити: В.В. Россоху, М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблука, С.М. Ілляшенка, Ю.О. Ульянченка, М.Й. Маліка, О.І. Дачія. Проблемним аспектом удосконалення практики державного регулювання АПК привчені наукові праці О.Є. Гудзь, Ю.Я. Лузана, П.І. Гайдуцького, О.М. Бородіної, А.С. Музиченка та ін. Поряд з цим, принципова важливість, багатоаспектність та складність функціонування механізму державної підтримки інноваційного розвитку агропромислових формувань вимагає проведення подальших наукових досліджень з метою пошуку ефективних варіантів його дії.

Мета статті полягає у дослідженні науково-теоретичних та методичних засад формування складу організаційно-економічного механізму державної підтримки інноваційного розвитку молокопереробних підприємств, аналізі практичних аспектів надання фінансової допомоги агропромисловим формуванням, обґрунтуванні напрямів удосконалення дії такого механізму в сучасних умовах господарювання АПК.

Виклад основного матеріалу. Вирішення глобальних завдань забезпечення продовольчої безпеки та сталого економічного зростання агропромислового сектору національної економіки неможливо без докорінної модернізації та технічного переозброєння галузі, впровадження ресурсо- та енергоефективних технологій виробництва і способів організації праці. Глобальний характер та складність вирішення поставлених завдань об'єктивно зумовлюють необхідність регулюючого індикативного впливу держави на розвиток інноваційних процесів в сфері АПК.

Інноваційний процес в АПК Лаврук В.В. представляє як постійний і безперервний потік перетворення конкретних технічних і технологічних ідей на основі наукових розробок у нові технології або окремі її складові частини й доведення їх до використання безпосередньо у виробництві з метою одержання якісно нової продукції [3].

Вітчизняні вчені погоджуються, що інноваційний розвиток належить до пріоритетних сфер економічної діяльності, які вимагають ефективної системи державної підтримки та стимулювання. Суттєвий вплив на інноваційний розвиток має надавати послідовне здійснення державної науково-технічної політики, активне сприяння розвитку тих базових галузей народного господарства, що визначають науково-технічний прогрес [2, 10].

Як наголошують В.В. Россоха і О.М. Гусак, недоліки економічної політики останнього десятиріччя щодо агропромислового виробництва, проявились у відставанні даного сектору від інших галузей національної економіки за ключовими технічними, технологічними, організаційними і економічними параметрами. Усунення цих недоліків потребує розробки організаційно-економічного механізму забезпечення відповідних процесів здійснення інноваційних перетворень в АПК та системи їх фінансового забезпечення. Досліджуючи аспекти державного впливу на здійснення інноваційних перетворень, вчені зосереджують увагу на трьох основних складових формування інвестиційно-інноваційної політики держави: правове забезпечення, наукове забезпечення та фінансове забезпечення [8].

Реалізація прийнятої Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах кардинальних змін та посилення конкурентних тисків як на національному, так і на світовому ринках, вимагають істотного удосконалення механізму інноваційного розвитку агропромислових формувань. Вагоме місце серед елементів такого механізму має механізм державної фінансової підтримки інноваційної перебудови підприємств АПК.

Повна лібералізація системи економічних відносин та ігнорування державою площини регулювання аграрно-промислового комплексу протягом 1991-2000 рр. призвели до істотних негативних наслідків, дія яких забезпечила відставання даної сфери від інших галузей народного господарства за всіма параметральними індикаторами розвитку. Цінова нееквівалентність і диспропорції розвитку, низька рентабельність підприємств АПК, порушення обороту фінансових ресурсів та специфічні особливості функціонування даного сектору зумовили значну технічну і технологічну відсталість, низький рівень інвестиційної та інноваційної привабливості галузі.

Дослідження домінуючих основ організаційно-економічного механізму інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК дозволили вітчизняним вченим визначити його сутність як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які впливають на порядок здійснення інвестиційної діяльності та протікання інвестиційних процесів в АПК, що сприятиме досягненню економічних, соціальних, екологічних та інших результатів [8].

Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку агропромислових формувань ми бачимо в органічній єдності та взаємодії основних його елементів: системи цінотворення на продукцію сільського господарства і її промислової переробки, державної фінансової підтримки розвитку галузі, кредитного механізму, системи оподаткування та розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарської сировини та готових продуктів харчування (рис. 1).

Таким чином, організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної активності підприємств АПК включає сукупність організаційних, економічних, технічних, технологічних і соціальних заходів держави, спрямованих на формування сприятливого середовища для розвитку інноваційних процесів за умов дієвої фінансової підтримки з боку держави, яка проявляється у створенні відповідного нормативно-правового, організаційного та наукового забезпечення.

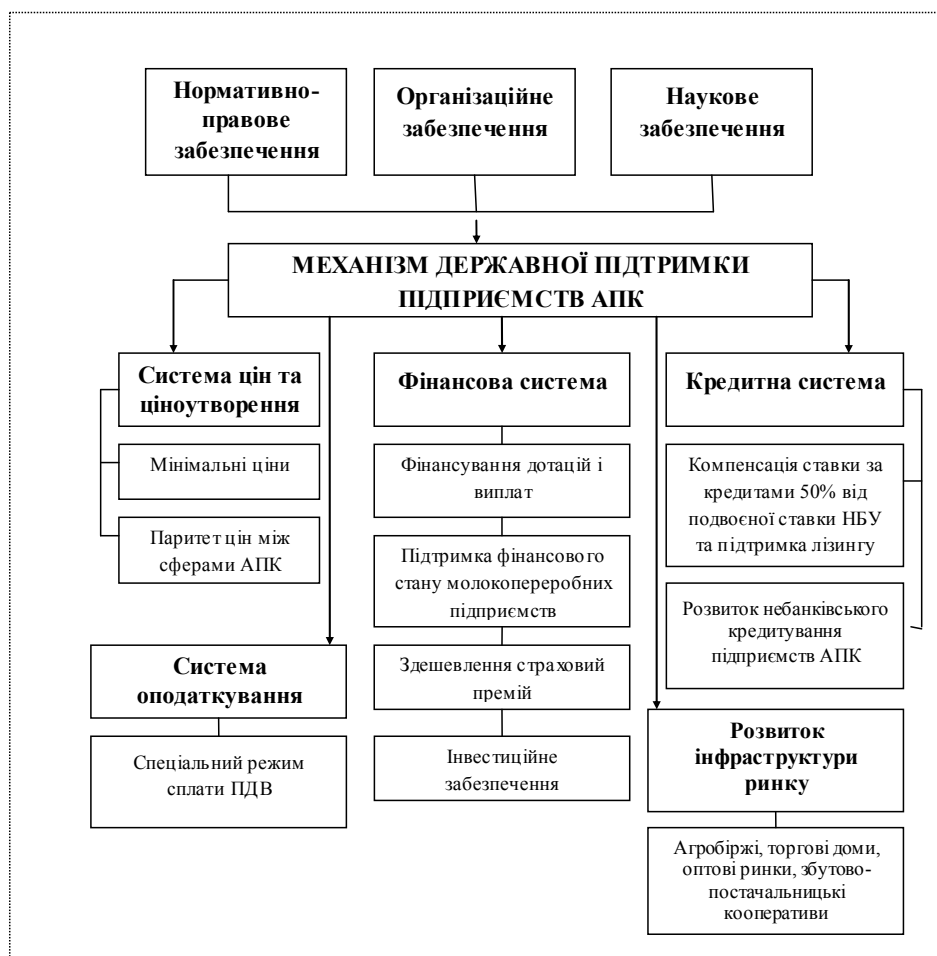

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств АПК

У відповідності з чинним українським законодавством питома вага видатків на фінансування розвитку сільського господарства має становити не менше 5% видатків державного бюджету. Поряд з цим, законодавчою базою й досі чітко не визначено, які саме видатки за характеристиками відносяться до програм розвитку АПК. Сучасна система оцінки видатків держави супроводжується постійним процесом зміни бюджетних класифікацій, що значно ускладнює процес механізм і структуру видатків, спрямованих на підтримку розвитку агропромислового виробництва. Як свідчать проведені дослідження, питома вага державних видатків, спрямованих на фінансування розвитку АПК у 2002 р. становила 6,5% всіх видатків держави, в 2012 р. ця частка склала 1,9%. За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, обсяг аграрного бюджету на 2012 р. затверджений в розмірі 8,21 млрд. грн., що на 20% (2,3 млрд. грн.) менше, ніж в 2011 р. Пряма підтримка АПК з цієї суми складає 3,7 млрд. грн. (33% від аграрного бюджету). Протягом 2007-2008 років на пряму підтримку виділялось близько 63% і 57% аграрного бюджету країни [1]. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів державної фінансової підтримки сільського господарства України

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг прямої державної АПК –	1051,5	2774,0	3045,0	4992,0	9724,0	2775,2	4608,1	4327,9

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
всього, млн. грн.								
в т.ч. на 1 га с.-г. угідь, грн.	39,3	106,5	117,4	191,5	362,6	152,3	218,8	205,0
Питома вага підтримки в обсязі виробництва сільгосппродукції, %	0,6	1,5	1,7	2,9	4,8	1,4	2,4	1,8
Питома вага видатків держави на розвиток АПК, %	2,5	2,6	1,9	1,9	3,8	1,0	1,5	1,3

Джерело: розраховано за допомогою [8]

Активізація інноваційних процесів в молокопереробному підкомплексі передбачає нарощування та ефективне використання виробничого потенціалу галузі (виведення і впровадження у виробництво нових порід тварин з високим генетичним потенціалом продуктивності, технологій утримання тварин), використання сучасних біотехнологічних процесів переробки молочної продукції, застосування фізико-хімічних методів, спрямованих на покращення якості молочної продукції та продуктів її промислової переробки. Вітчизняна молокопродуктова галузь потребує масштабних заходів, спрямованих на реконструкцію матеріально-технічної бази виробництва і переробки молока, активізації маркетингової діяльності, використання інновацій в сфері створення нематеріальних активів як складової частини вартості бізнесу. Комплекс цих заходів передбачає необхідність застосування сучасних методів та інструментів підтримки суб'єктів молокопродуктового комплексу як по горизонталі, так і по вертикалі системи інтеграційних зв'язків. Держава має здійснювати комплексну підтримку інноваційного розвитку виробництва за рахунок цільових комплексних програм, які включають безпосередніх виробників молочної продукції та підприємства, що займаються її промисловою переробкою (табл. 2).

Проект державної підтримки агропромислового виробництва на 2013 р. виявився більш жорстким, ніж за попередні роки. За розрахунками вітчизняних експертів безпосередня підтримка аграріїв у 2013 році становитиме менш ніж 30% від рівня, зафіксованого в державному бюджеті на 2012 рік. «Загальне зменшення фінансування видатків Міністерства аграрної політики та продовольства України становитиме 2,6 млрд. грн., – констатують вітчизняні експерти Українського клубу аграрного бізнесу, – однак основне скорочення припало саме на програми бюджетної підтримки сільгоспвиробників». У порівнянні з 2012 р., зменшено видатки за важливими бюджетними програмами, серед яких: фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» (більш ніж у десятеро із 1,007 млрд. грн. до 97 млн. грн.); фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» (із 30 млн. грн. до 8,8 млн. грн.) [4].

Таблиця 2

Програми державної фінансової підтримки АПК України, 2011 р.

Програми державної фінансової підтримки	Запланований розмір коштів, млн. грн.
Часткова компенсація витрат агровиробникам за наявну на 1.01.2011 р. корову (нова програма)	1722,0
Часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва, реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів	738,0
Надання державної підтримки підприємствам АПК через механізм здешевлення кредитів	1800,0
Формування та обслуговування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівля матеріально-технічних ресурсів для потреб сільгоспвиробників	6940,4

Особливості формування та трансформації фінансових потоків агропромислових формувань є реальним доказом того, що ринок як саморегулюючий механізм не спроможний забезпечити сталий розвиток АПК і потребує виваженої державної політики та збільшення розміру державної фінансової допомоги сектору. Вагоме значення в такому контексті набуває державна цільова Програма розвитку українського села на період до 2015 року №1158, затверджена Постановою КМУ від 19.09.2007 р. У відповідності з даною програмою прогнозовані обсяги фінансування аграрного виробництва і сільських територій з Державного бюджету України на 2008-2015рр. становитимуть 128,2 млрд. грн., або близько 16 млрд. грн. щорічно [7]. В Державному бюджету України на 2013 р. на фінансування видатків АПК в цілому передбачено 8721178,7 тис. грн. (в т.ч. 5213908 тис. грн. – за рахунок загального фонду і 3507270,7 тис. грн. – спеціального фонду). Обсяг фінансової підтримки заходів в АПК передбачений в сумі 96777,9 тис. грн., в т.ч. галузі тваринництва – 650000 тис. грн. [6]. Таким чином, негативна тенденція скорочення розміру фінансової допомоги агропромислому виробництву за останні роки свідчить про недостатнє фінансове забезпечення реалізації програми розвитку українського села та потребує пошуку і активізації інших джерел її фінансування.

Молокопереробна галузь є одним з центральних елементів агропромислового комплексу країни, рівень розвитку якої в значній мірі визначає виробничий напрям регіону, ступінь забезпечення населення основними продуктами харчування, рівень продовольчої безпеки країни та визначається потужним експортоспроможним потенціалом. Ряд негативних моментів сучасного стану розвитку як виробників молочної сировини, так і підприємств з промислової її переробки, вимагають пошуку ефективних інструментів регулювання ринку молока та молокопродуктів і підтримки доходів всіх учасників молокопродуктового підкомплексу. Одним з таких інструментів є державна фінансова допомога у вигляді сплати дотацій за молочну продукцію (табл. 3).

Проблемним питанням інноваційного розвитку сучасних молокопереробних підприємств є низька ступінь інноваційної активності їхньої діяльності. У відповідності з Законом України «Про засади національної безпеки України» від 2003 р., частка інноваційно активних підприємств національної економіки має становити не менше 50%, що дасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку [5]. В 2011 р. питома вага промислових підприємств, що займались впровадженням інновацій у господарську практику, становила 16,2%, частка інноваційно активних молокопереробних підприємств – 16,1%. (в 2008 р. – відповідно 13,0 та 12,0%). Питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному її обсязі склала 3,8%. Основними напрямками інноваційної діяльності стали: придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, навчання та підготовка персоналу. Серед всіх молокопереробних підприємств близько 12,5% займались впровадженням інноваційних продуктів, 11,3% підприємств здійснили перехід на інноваційні технології виробництва, близько 3,8% підприємств займались організаційними нововведеннями, 4,8% – маркетинговими інноваціями [9].

Таблиця 3

Державна фінансова підтримка виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України, млн. грн.

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги державної підтримки – всього, млн. грн.	1614,4	2246,0	3057,9	4556,1	3022,4	2775,2	4379,4	4039,7
Державна підтримка виробництва молока	353,4	369,0	404,0	526,8	760,8	1031,7	773,0	121,9
Державна підтримка виробництва молока за бюджетних	2,9	5,3	6,7	57,3	45,6	51,6	60,6	1,8

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
дотація								
Державна підтримка виробництва молока за дотаціями за рахунок спеціального режиму ПДВ	305,5	363,7	397,0	469,5	715,2	980,1	712,4	120,1
Частка підтримки галузі у загальній сумі державної фінансової допомоги, %	21,9	16,2	13,2	11,6	25,2	37,1	17,6	3,0

Джерело: розраховано за допомогою [8]

Висновки. Дослідження механізму державної фінансової підтримки вітчизняних агропромислових формувань дозволили визначити основні імперативи регулювання подальшого інноваційного розвитку молокопереробних підприємств:

- технічне та технологічне переозброєння, економічною базою забезпечення якого постає система середньо- та довгострокового кредитування;
- впровадження екологічних стандартів та параметрів якості, що відповідають вимогам СОТ і європейського ринку;
- державні фінансова підтримка аграрних формувань-виробників молочної сировини;
- формування ефективного кадрового потенціалу та підвищення рівня кваліфікації кадрів молокопереробних підприємств;
- посилення інтеграційних процесів, в основі яких покладено дієвий механізм взаємодії трьох основних елементів: наука – виробництво – кадри;
- спрощення нормативно-правового поля, перехід до системи довгострокового бюджетного планування розвитку галузі;
- становлення адресного характеру і чіткості у виборі інструментів для вирішення проблемних аспектів розвитку молокопродуктового комплексу;
- підвищення рівня координації дій на рівні держави та окремих регіонів з питань надання державної фінансової допомоги виробникам;
- забезпечення рівного доступу всіх учасників виробництва, переробки і реалізації молока до інструментів державної підтримки галузі.

Удосконалення організаційно-економічного механізму державної підтримки інноваційного розвитку агропромислових формувань створює концептуальні передумови забезпечення продовольчої безпеки та є фінансовою базою зростання темпів інноваційного розвитку як в сфері фінансових відносин підприємств, так і в сферах технічних, технологічних, економічних та соціальних нововведень в АПК.

SUMMARY

The author focuses on the issues of genesis, essence, structure and peculiarities of the formation of organizational and economic mechanism of government support for innovation development of the agro-industrial formations. The author also defines conceptual frameworks for state regulation of the milk-processing industry, conducts a retrospective analysis of the domestic practice of state regulation of the agro-industrial complex. Basic directions of improvement of the existing support mechanism for dairy-production complex are justified.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. В 2012 р. аграрний бюджет України складе 8,2 млрд. грн. [Електронний ресурс] // Режим доступу до публікації: <http://www.apkonline.com.ua/modules>.
2. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2003. – 278 с.
3. Лаврук В.В. Основні складові інноваційного розвитку аграрного виробництва / В.В. Лаврук // Економічний простір. – 2011. – №54. – С. 212-117.
4. Лапа В. Ведення аграрного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / В. Лапа // Режим доступу до публікації: <http://www.agribusiness.kiev.ua>

5. «Про основи національної безпеки України»: Закон України від 19 червня 2003р. №964 – IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/law/03>.
6. «Про державний бюджет України на 2013 рік»: Закон України від 06 грудня 2012 р. №5515-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.hrliga.com/docs/Zakon>.
7. «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року»: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Россоха В.В., Гусак О.М. Формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки: [монографія] / В.В. Россоха, О.М. Гусак. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 240 с.
9. Статистичний щорічник України за 2012 р. / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу до публікації: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Ульяновченко Ю. Державне регулювання розвитку інноваційної активності в агропромисловому комплексі в сучасних умовах / Ю. Ульяновченко // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. – Харків: ХНАУ, 2010. – Вип. 25. – С. 205-208.

Надійшла до редколегії 28 квітня 2013 р.